

האוצר מתחת לגשר (2) – מסעו של יחיד

במאמר קודם התייחסתי לאחד הסיפורים היפים שספרו רבי נחמן מברסלב ור' שמחה בונם מפשיסחה גם יחד, הספור על האוצר הקבור: *פעם אחת חלם יהודי שתחת אחד השגרים שבעיר וינה – אולי היה זה פראג - קבור אוצר. נסע לשם, וחיפש לשווא עצות איך לחפור ולהגיע אליו. עבר שם איש חיל ששאל אותו: "מה אתה עומד וחושב?" חשב בדעתו שטוב שיספר לו חלומו, כדי שהוא יסייע בידו ויתחלקן יחדיו. ענה ואמר לו [איש החיל]: "חלומות שווא ידברו, גם אני חלמתי שבמקום זה וזה אצל אדם זה וזה נמצא אוצר במחסנו, וכי אסע לשם?" השתומם היהודי כי הזכיר את שמו ושם עירו... וכן עשה, חזר לביתו וחפר מתחת לתנור ומצא את האוצר ונתעשר מאד, ובכסף זה בנה את בית הכנסת הגדול בקראקא הנקרא עד היום הזה, "רבי אייזיק רבי יעקעלע'ש שוהל".*

בדברי שם ניסיתי לרדת לעומק משמעותו הקולקטיבית של הסיפור – כמסעו של עם ישראל. אך כאן מבקש אני לעבור לצד האישי/ האינדיבידואלי שבסיפור. ואכן, למדנו מגדולי החסידות שלטקסטים רבים יש שני מפתחות. בנוסף לפן הנגלה הציבורי, הלאומי, ההיסטורי יש ממד נוסף, קיומי ופסיכולוגי. הכל מתרחש כאילו עלינו לקרוא פרשת 'מסעי' לפי מפתח חדש, שהרי הכלל מקביל לפרטמסעות ישראל משתקפות בנפש למסעות היחיד.

מסעות האדם? האסוציאציה המתעוררת בנו מובילה אותנו לדברי הפסיכולוג הנודע אריק אריקסון שניסה לשרטט את שלבי החיים. הצד השווה שבהם, שמדי פרשה ושלב עומד האדם בפני דילמה חדשה, שבפתרונה הוא חייב להוסיף לאישיותו ממד וערך חדש: אמון, אוטונומיה, יוזמה... וכן הלאה, תוך התקדמות על אף שהאדם לא פתר את הדילמות הקודמות.

"השתומם היהודי כי הזכיר את שמו ושם עירו, חזר לביתו, חפר במחסנו ומצא את האוצר". 'חזר לביתו', מה פשר ביטוי זה כאן? הבה וננסה לענות על כך, ואולי יש יותר מתשובה אחת. התשובה הפשוטה מלמדת אותנו שהביטוי 'חזר לביתו' פירושו לענות על השאלות המטרידות אותנו תוך שאנו חוזרים הביתה, כלומר לעולמנו הפנימי. זו המהות של האוטונומיה, שאינה בעצם אלא חיפוש האדם את עצמו, ההפך המוחלט להתבוללות, שהיא לכתנו אחרי "כולם", אחרי אופנה שבשלב זה שולט בחברה, אחרי הטלביזיה והפרסומת. משימה זו של חיפוש האוטונומיה נכונה בחומר וברוח. לפנינו רעיון חסידי נפלא שבא לידי ביטוי בדבריו של רבי זושא מאניפולי: כשאגיע לשמים לא ישאלו אותי 'זושא למה לא היית משה?' אלא 'זושא למה לא היית זושא'. כל פעם מגלים אנחנו באמרה זו משהו נוסף. אך קודם כל היא מחייבת אותנו

לשאוף לחשוף את חובתנו כלפי האותנטיות שבתוכנו, באהבה, בעבודה ובממדים נוספים של החיים.

ר' שמחה בונם מפשיסחה סיכם את סיפור הגשר במלים: "כל מי שנוסע לרבי צריך לדעת, כי על ידי נסיעתו זו, נודע לו כי האוצר טמון בביתו ממש, ואם צריך לחפש - יחפש בביתו עד מקום שידו מגעת מתחת לתנורו ובכל החורים והסדקים" – בדיקת חמץ שבנפש " ואז בודאי ימצא את המטמון-האוצר הגדול של יראת שמים... ויגעת ומצאת תאמין, ואז בודאי ימצא את המטמון, האוצר הגדול של יראת שמים". יראת שמים ובעצם כל החלטותינו בחיים. ההליכה לגשר – לרבי, לפסיכולוג, למורה – פירושה לקבל את התשובה החשובה ביותר, אני חייב לחפש בעצמי. אלא שבדבריו הנפלאים יש שתי מלים איומות: "עד מקום שידו מגעת". גוֹלָד! האם ידי מגעת, מסוגלת כדי להיות מודעת לכל מה שמסתתר בי, לנבכי הבלתי מודע שבתוכי? לזה צריך סייעתא דשמיא גדולה ביותר.

המשך הדברים מצוי בדברי בעל ה"שפת אמת" (פ' ויגש), תוך ביאור מופלא לפסוק במשלי (כ, ה): "מִים עֲמֻקִּים עֲצָה בָּלֵב אִישׁ וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלֶנָּה". פירוש זה ממשיך את דברי ר' שמחה בונם, בהם מהדהדים דברי המדרש בבראשית רבה בפרשת 'ויגש': "כי יש בכל אדם עצות די והותר... אולם צריך איש תבונות שידלנה מהעומק". "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד כִּפְּיֶךָ וּבִלְבָבְךָ לְעֲשׂוֹתוֹ" (דברים ל, יד). "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ!", ולמרות הקרבה יותר מפעם זקוקים אנו לעזרה מבחוץ, ל'אִישׁ תְּבוּנָה' כדי להבין את עצמנו ואת מעמקי נפשנו. אכן, פעמים רבות, אנו ממשיכים במסעותנו, ורק מאוחר מאוד אנו מבינים שטעינו בדרך.

אכן לדאבוננו, יותר קל לדעת בדיעבד שנכשלנו מאשר לדעת מראש מה אנו באמת רוצים. הרבה פעמים אנו נכשלים במקסמי שווא לגבי מה שאנו במאת רוצים. אריקסון דיבר על שלב הבגרות המאוחרת, שבו מועמדים אנו בפני דילמה: שלמות לעומת יאוש. לדעתי דבר זה בא לידי ביטוי בולט באחד מהיצירות הידועות ביותר שבספרות המודרנית: מותו של איוואן איליץ' הנובלה המחרידה של לב טולסטוי. בנובלה זאת מתוארת מות הגיבור כביטוי איום של חשבון נפש על חיים חסרי משמעות אמיתיים, המודרכים בין היתר על הערכה – לכאורה – של הנתפסים כחבריו. הכרוניקה של ימיו האחרונים מתארת את הסבל הנורא של בזבוז החיים שלא הצליח לדלות את משמעות חייו מהמים העמוקים שבלבו.